

Márkus Zsuzsanna

MI A SZAKKOLLÉGIUM? KIK A SZAKKOLLÉGISTÁK? SZAKKOLLÉGIUMOK A DEBRECENI EGYETEMEN

Bevezetés¹

A Campus-lét kutatás keretében a Debrecenben működő szakkollégiumok működésének vizsgálatával és a szakkollégisták jellemzésével foglalkoztam.² A kutatás a debreceni egyetemisták kortársi szocializációjának vizsgálatát tűzte ki célul. „A kutatók abból indulnak ki, hogy az egyetemi státusz egy sajátos életforma, amelyet a tanulmányok mellett a „campuslét”, a későbbi életpályát is befolyásoló csoport-hovatartozások kialakulása és a kortárs csoportok intenzív jelenléte határoz meg. A kortárs csoportok ezekben a folyamatokban meghatározó szerepet játszanak”. A kutatásban a csoportok szerveződésének, a csoportkultúrák mikrovilágának és szocializációs szerepének vizsgálatát végzik a kutatók.³ Ennél fogva elengedhetetlen a szakkollégiumok és a szakkollégista csoportok elemzése, ugyanis egyetemekhez kötődő szakkollégiumok a hallgatók szakmai képzésén túl olyan értékteremtő és értékközvetítő tényezőként is jelen vannak, melyek az egyetem intézményével párhuzamosan (néha épp azt pótolva) alakítják a hallgatók életútját. A szakmai értékek átadásán túl a szakkollégiumok az állampolgári értékek és az egyéb értékek közvetítésében is meghatározó szerepet játszanak.

Magam is tagja vagyok két debreceni szakkollégiumnak. Így olyan tapasztalatokat szerezhettem, melyek segítik a kritikai nézőpontom kialakítását, a kérdésfeltevéseim relevanciáját. És nem utolsósorban ez a téma iránti elkötelezettséget is jelent részemről.

¹ A tanulmány a *Campus-lét a Debreceni Egyetemen. Csoportok, csoporthatárok, csoportkultúrák* című kutatás (OTKA K 81858) keretei között készült. A kutatás vezetője Prof. Dr. Szabó Ildikó. További információk: campuslet.unideb.hu.

² A Campus-lét kutatás keretében végzett szakkollégiumi kutatásaim korábbi eredményei a Márkus Zsuzsanna (2012): *Szakkollégiumok a Debreceni Egyetemen* In: Dusa Ágnes, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett (szerk.): *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok*. Debrecen, Debreceni Egyetem Kiadó kötetben olvashatók, valamint a Márkus Zsuzsanna (2012): *Szakkollégiumok a Debreceni Egyetemen* című szakdolgozatban.

³ <http://campuslet.unideb.hu/>

Kutatásom célja, hogy bemutassam napjaink szakkollégiumi mozgalmának debreceni vonatkozásait, hogy feltárjam az intézmények működésének legfontosabb jellemzőit. Ezen kívül célom volt, hogy megvizsgáljam a tagok társadalmi jellemzőit, valamint hogy feltárjam, milyen környezeti és egyéni tényezők határozzák meg a Debreceni Egyetem hallgatóinak szakkollégiumi tagságát. Elemzésemet a szakkollégiumi és a nem szakkollégiumi hallgatók jellemzőinek összehasonlításával végeztem.

Dolgozatom első részében áttekintem a szakkollégiumok, valamint a szakkollégium elődeinek nevezhető kollégiumok és népi kollégiumok megalakulásának körülményeit, azokat a társadalmi és oktatáspolitikai szükségleteket, melyek életre hívták az intézményeket, majd áttekintem a modern szakkollégiumok működésének alapjait, valamint napjaink szakkollégiumi mozgalmáról is szót ejtek. Mindezek után áttekintem a debreceni intézményeket, ezek működésének legfontosabb jegyeit, végül pedig bemutatom saját empirikus kutatásaim eredményeit.

Mi a szakkollégium?

A Szakkollégiumi Charta határozza meg azokat a jellemzőket, melyek a szakkollégiummá válás alapját jelentik. A szakkollégium a felsőoktatási képzés mellett, ezt kiegészítve folytatja munkáját. A Chartát általánosan elfogadják a szakkollégiumok. A Charta alapján az intézmények működésének legfontosabb alappillérei a magas szintű szakmai munka, a „széles körű autonómia” és a „kiterjedt önkormányzatiság”. Az intézmény a szakmai tevékenységén kívül arra törekszik, hogy a „társadalmi problémákra érzékeny értelmiségi réteget” neveljen ki. A szakkollégiumnak biztosítania kell tagjai számára az együttlakást is. Amennyiben ennek a feltételnek a szakkollégiumok nem tudnak teljes mértékben eleget tenni, törekedniük a teljes együttlakás elérésére (Szakkollégiumi Charta 2011). Az intézmény a tagok számára megteremti az ideális feltételeket a magasabb szintű szakmai munkához, hozzásegíti őket tudományterületük mélyebb megismeréséhez. A szakkollégiumban lehetőség nyílik szakmai és közéleti viták lefolytatására, ezzel is támogatva a tagok szakmai és közéleti vitakultúrájának alakulását. A Chartában is rögzített érték a közösségi élet kialakítása: „A szakkollégiumi élet mozgatója a közösség”, „lényegi részét képezi a közösségi élet” (Szakkollégiumi Charta 2011). Összességében tehát a szakkollégium intézményének lényege a tagok emberi és szakmai fejlődése (Szakkollégiumi Charta 2011).

Ezen kívül a hatályos nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény is rendelkezik a szakkollégiumokról.⁴ A törvény a szakkollégiumokat a felsőoktatási intézmények mellett vagy akár önállóan is működő tehetséggondozó és felzárkóztató intézményekként definiálja, melyekhez az állami (rész)ösztöndíjjal támogatott hallgatók díjmentesen csatlakozhatnak. A törvény szolgáltatásként definiálja a szakkollégiumok működését, melynek anyagi terheit az állam finanszírozza. A törvény a szakkollégiumok mellett az egyetemi kurzusokat, szemináriumokat, gyakorlati foglalkozásokat, könyvtár-, laboratórium használati lehetőségeket is szolgáltatásként nevezi meg, vagyis minden az egyetemi oklevél megszerzését szolgáló tanulási és oktatási tevékenységet. A törvény szövegéből tehát egyértelműen kiderül, hogy a jelenlegi oktatáspolitikai a szakkollégiumokat az egyetemi képzés szerves részének tekinti.

⁴ http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100204.TV

A szakkollégiumok (elő)története

A magyar kollégiumi mozgalom több évszázados múltra tekint vissza. Kezdetektől fogva „*tehetséggondozó*” és „*értékorientáló*” intézményként funkcionált. Múltjának két meghatározó állomása a francia mintájú Eötvös-kollégium megalakulása és működése, valamint a népi kollégiumi mozgalom aktivitása volt (Micheller 1991).

Francia minta magyarra hangolva

Az Eötvös-kollégiumot (1895–1950) a francia École Normale Supérieure mintájára alapították meg 1895-ben. A francia intézmény ekkor már épp száz évvel volt idősebb a magyar kollégiumnál. Az Eötvös-kollégium megalapítása oktatáspolitikai válasz volt a 19. század oktatási rendszerének hiányosságaira – célja az elitképzés minőségének javítása volt. Olyan speciális, hatékony tanulási környezet létrehozására volt szükség, melyben a leendő középiskolai tanárok és egyetemi oktatók minőségileg magasabb szintű oktatásban részesülhettek. Ezt felismerve az akkori közoktatási miniszter, Trefort Ágoston indítványozására megalakult az Eötvös-kollégium. Nevét Eötvös Józsefről kapta, aki minisztersége idején támogatta az intézményt. A kollégium az egyetem részét képezte, de autonóm irányítás alatt működhetett. Emiatt volt képes indirekt módon beékelődni a magyar tudományos életbe, az akkor csupán két tudományegyetem, egy műegyetem, szakmai főiskolák és jogi akadémiák mellé (Karády 1992).

Innovatív intézmény volt a „*francia oltvány*” (Karády 1992:71). A École Normale Supérieure-hoz hasonlóan elitképző helyként működött. Ehhez elengedhetetlen volt beépíteni különböző minőségbiztosítási tényezőket. A Normale-nek hármas szelekciós mechanizmusa volt: az érettségi, a felvételi és az előkészítő osztályok jelentették a kiválasztás alapját. Ehhez képest a magyar kollégiumban a felvételt a korábbi kiváló iskolai teljesítmény, valamint egy szóbeli elbeszélgetés jelentette, ahol kiemelten figyeltek a leendő kollégisták erkölcsi magatartására, idegen nyelv tudására, valamint intellektuális képességeire. Mindezek ellenére a valóságban kevésbé volt szelektáló a rendszere, ugyanis a felvettek aránya általában meghaladta az elutasítottak arányát (a francia kollégiumban a helyzet épp fordítva alakult). Ennek oka, hogy az Eötvös Kollégium kevésbé volt ismert a magyar hallgatók előtt, valamint a tanári pálya akkor – sem – volt vonzó a társadalom széles rétegei számára. Ezzel szemben a Normale-ban valódi szelektálás és elitképzés folyt.

Tanulmányi rendje (is) némileg különbözött a két intézménynek. Az Eötvös hallgatói számára sajátos szakmai szocializációs közeget jelentett. Tutori rendszer működött, vagyis a tanár és a diák személyes individuális kapcsolata jelentette a tanulási folyamat alapját. Oktatói és kutatói munka egymás mellett folyt a kollégiumban, ezen kívül külföldi tanulmányutakat is szerveztek hallgatóik számára. Bécsbe, Párizsba vagy Németország egyes városaiba rendszeresen küldtek ki hallgatókat. Mindez ismét a kor kihívásaira, az oktatásban megfogalmazódó modernizációs törekvésekre irányuló válaszként értelmezhető.

Ezzel szemben a francia iskolában személytelen, feszes viszony alakult ki a hallgatók és oktatóik között, emiatt nem alakulhatott ki személyes mentori kapcsolat. Külföldi tanulmányokat a francia diákok is végeztek, azonban ezeknek a magyartól eltérő funkciója volt.

A végzést követően az elhelyezkedési lehetőségük sem voltak azonosak a két nemzet friss diplomásainak. A franciák sokkal kedvezőbb helyzetben találták magukat, mint magyar társaik. A végzést követően nagyobb eséllyel kaptak számukra ideális állást, ugyanis a francia heterogén oktatási rendszer inkább volt képes befogadni a kollégiumot végzetteket, mint a

magyar. Noha a magyar diákok is magasabban kvalifikáltak voltak egyetemet végzett társaiknál, de emiatt nem rendelkeztek előjogokkal, többlet tőkére sajnos nem voltak képesek szert tenni (Karády 1992).

A kollégiumok tagjainak társadalmi háttere, ezáltal pedig az intézmények társadalmi funkciója is nagy hasonlóságot mutat. Mindkét intézmény hallgatói között nagy számban voltak azok a hallgatók, akik kevés gazdasági, de annál nagyobb kulturális tőkével rendelkeztek, például tanítók, tanárok, egyetemi oktatók gyermekei. Ezzel együtt a gazdagabb társadalmi osztályok és a paraszt- és munkásszármazásúak alulreprezentáltak voltak az intézményekben (Karády 1992).

A két intézmény folyamatos kapcsolatot tartott egymással, a magyar a francia „*leányintézményének*” tekintette magát (Nemes 2011: 4). Viszonyukat a történelmi események ugyan befolyásolták,⁵ de az egymáshoz fűződő kapcsolatuk sosem volt kétséges. A két intézmény között a harmonikus viszony leginkább akkor állt fent, amikor az intézmények vezetői személyes kapcsolatban álltak egymással. Például a Bartoniek Géza, Gombocz Zoltán és Horváth János kollégiumi tanárok rendszeresen kiutaztak Párizsba, hogy tanulmányozzák a Normale működését, és hogy találkozzanak a francia intézmény vezetőivel. Nemes Tibor egykori kollégista visszaemlékezéseiből azonban kiderül, hogy francia részről nem mindig tápláltak akkora rokonszenvet, mint magyarok, volt idő, amikor a kapcsolatuk inkább „*távoli rokonokéhoz*” hasonlított (2011: 5).

Sok tekintetben eltért a két intézmény működése, de az intézmények előhívásának körülményei megegyeztek, oktatáspolitikai szükségletek voltak. Működésük és hatásuk különbözőségeit a francia modell hazai adaptálási lehetőségei magyarázzák.

A napjaink modern szakkollégiumainak működése sok tekintetben hasonlít a Normale-hoz és az Eötvöséhez. Legfontosabb egyezőség, hogy az intézmények küldetése az adott kor értelmiségi rétegének magasabb szintű szakmai képzése és az elitképzés. Ennek érdekében többek között sokféle, többlépcsős minőségbiztosítási rendszert építettek be működésükbe, ilyen például a felvételi szelektálása vagy a belső értékelés. Ezen kívül az intézmények törekedtek hallgatóik számára magasabb és minőségében is másféle képzést nyújtani. Ehhez járultak hozzá a régi kollégiumok esetében a külföldi tanulmányutak, ma pedig például a kutatási, publikálási lehetőségek.

Népi tehetséggondozás

Magyarország oktatási rendszerének másik példaértékű tehetséggondozási formája a népi kollégiumok voltak. A mozgalom első kezdeményezései az 1930-as években születtek. Korabeli szociográfiai elemzések kimutatták, hogy ebben az időben a magyar paraszti- és munkásrétegek csupán három százalékának volt középfokú végzettsége, felsőfokú tanulmányokat pedig alig több mint egy százalékuk végzett. Emiatt a felfelé történő mobilitási lehetőségeik igen korlátozottak voltak. A népi kollégiumok megalakulásának legfontosabb célja a paraszti és ipari munkás rétegekből származó diákok hátránykompenzáló tehetséggondozása volt, ezáltal segítve a felfelé történő társadalmi mobilitási törekvéseiket (Micheller 1991).

⁵ Már az Osztrák-Magyar Monarchia idején is különös gondolatnak számított egy francia modell átvétele és megőrzése, de az I. és II. világháború idén még inkább abszurd vállalkozásnak tűnt (Nemes 2011).

A népi írók kezdeményezték az intézmények létrehozását: Móricz Zsigmond, Németh László, Veres Péter, Erdei Ferenc, Kovács Imre és társaik szerepelnek az alapítók között. A magyar kollégiumokat szervezésekor a dán népfőiskolák mintáját vették át. A népi írók külföldi tanulmányaik révén ismerkedtek meg ezekkel az intézményekkel. A népi írók a társadalomfejlődés, a haladás zálogaként tekintettek a paraszti- és a munkás származásúak oktatására. Féja Géza elképzelése szerint például minden megyeszékhelyen működtetni kellett volna népfőiskolákat annak érdekében, hogy a kiművelt fiatalok hazatérve a falvakban megfelelő vezetőkké váljanak, valamint hogy „*csiszolják a helyes népi öntudatot*” (Micheller 1991: 9).

A korábban említett népi írók kezdeményezéseire 1939-ben Budapesten megalakult a Parasztfőiskolások Közossége, majd nem sokkal ezután 1940-ben létrejött a Bolyai-kollégium akkor még a Turul Szövetséggel karöltve.⁶ Majd két évvel később szakítva a Turullal vált igazán autonóm intézménnyé. Ezután vette fel legfőbb támogatójának és mentorának, Györffy István néprajzprofesszornak nevét – 1942-ben Györffy István Kollégium néven kezdte meg működését.

A Györffy-kollégium működésének ideológiai alapját a baloldali, népi elkötelezettségű eszmék jelentették. Tevékenységükre a tanulás és a szakmai képzés mellett az aktív politikai szerepvállalás is jellemző volt, de elsődlegesen szellemi műhelyként működtek. Költségeiket alapítványi támogatások, ösztöndíjak finanszírozták. Működésük demokratikus keretek között folyt, maguk választották önkormányzatukat és tisztségviselőiket. Tanulmányi rendszerükben találunk vitaesteket, népdalesteket, balladaesteket, szemináriumokat és nyelvi kurzusokat is (Micheller 1991).

Az 1944-es német megszállás idején abbamaradt a kollégium működése, tagjai földosztó biztosok lettek (Laurenszky 2005). A földreform után a kollégisták folytatták egyetemi tanulmányaikat, újabb kollégiumot szerveztek, például Petőfi Sándor Kollégiumot. Újabb lendületet vett működésük amikor 1946-ban országos kollégiumi hálózat létrehozásába kezdtek, és még ebben az évben megalakult a Népi Kollégiumok Országos Szövetsége (NÉKOSZ). A koalíciós kormány üdvözölte a kezdeményezéseket, NÉKOSZ számára nem használt kormányzati épületeket, laktanyákat, romos épületeket adományozott annak ellenére, hogy NÉKOSZ kifejezetten elzárkózott a politikai aktivitástól (Micheller 1991). A NÉKOSZ összetettebb tanulmányi rendszert működtetett, tevékenységi köre nagyobb volt: előadássorozatokot, esti tanfolyamokat szervezett, emellett tagjainak lehetősége volt kiadványokat megjelentetni, publikálni. A NÉKOSZ működésének alapját az autonómia és a közösségben mint a személyiségfejlesztés alapján lévő potenciál jelentette.

A NÉKOSZ működése és eredményes munkáját látva a többi párt részéről is megszületett az igény egy saját kollégium beindítására. Ilyen volt például a Magyar Kollégiumi Egyesület (MÁKÉ), a Kisgazdapárt és a Dolgozók Kollégiumi Szövetsége (DOKOSZ) is (Laurenszky 2005). A népi kollégiumok száma egyre nőtt, 1946-ban 44 kollégium 1927 diákkal, 1947 szeptemberében már 100 intézmény 6000 diákkal működött (Micheller 1991), 1948-ban pedig már 160 kollégiumot jegyeztek, amelyek több mint 10000 diáknak jelentett képzési lehetőséget (Laurenszky 2005). A kollégisták többsége paraszt- és kisebb részben munkásszármazásúak voltak, de előfordult olyan eset is, hogy polgári és értelmiségi közegekből is jelentkeztek a kollégiumokba (Micheller 1991).

A NÉKOSZ történetében törést az 1948–49-es tanév hozott. A Magyar Dolgozók Pártja 1948-as megalakulásával megvalósult az egypártrendszerre épülő diktatórikus államberendez-

⁶ A Turul Szövetség a két világháború közötti időben az egyetemista és a főiskolások ifjúsági szervezete volt. Működésének alapelveit az antiliberalizmus, az antidemokratizmus és az antiszemitizmus jellemezte.

kedés Magyarországon. A népi kollégiumi mozgalom a maga demokratikus működésével, saját önkormányzatával és választott testületével nem kívánatos lett a hazai erőterben. 1949-ben az MDP feloszlatta a NÉKOSZ-t, a kollégiumokat az állami kollégiumokba olvasztották. Felosztatásával azonban nem szűnt meg a NÉKOSZ eszméje, a tagok életvilágában ugyanolyan erővel továbbélt (Laurenszky 2005).

A népi kollégiumi mozgalom egyike volt a huszadik század legismertebb magyar pedagógiai programjának (Laurenszky 2005). Legfontosabb küldetésének az alsóbb társadalmi rétegek mobilitási esélyeinek növelése volt, mindezt az oktatási rendszeren keresztül képzelte el és valósította meg. A mozgalom intézményei kultúraközvetítő és értékorientáló tényezőként hatottak a kor paraszt- és munkásszármazású fiataljaira. Olyan szocializációs közeget volt képes felépíteni, melyben a diákok a szakmai előmenetelükön kívül saját paraszti- és munkásidentitásuk megerősítésével képesek voltak a társadalmi változások cselekvő alanyaivá válni (Micheller 1991).

Mai modern szakkollégiumok

A mai szakkollégiumok kétségtelenül a korábbi elitképző kollégiumok és a népi kollégiumok hagyományaira épülve alakultak meg és működnek napjainkban is. Az Eötvös-kollégium és a NÉKOSZ után a Rajk László Szakkollégium volt az az intézmény, amely napjaink intézményeinek alapításakor etalonként szolgált, szolgál (Erős 2010).

A Rajk László Szakkollégiumot 1970-ben alapította meg a Marx Károly Közgazdasági Egyetem néhány fiatal oktatója és hallgatója Budapesten. Az alapítók is az Eötvös Kollégium, a népi kollégiumok jellemzőit vették alapul, tehát a szakkollégium alapját az együttlakás, a kiscsoportos képzés, a tehetségek segítése, valamint az elitképzés jelentette. Kezdetben a szakkollégiumi munka a paraszt- és a munkásszármazású első generációs értelmiség kinevelését tűzte ki célul. A Rajk László Szakkollégium munkájának alapját a közös értékrend adta. A kollégium vezetői a színvonalas szakmai munka követelményét tartották a legfontosabbnak. Ebből adódóan a tagok minél magasabb teljesítmény elérésére törekedtek. A kollégium működésére jellemző volt az aktív, ellenzéki politizálás, ami napjaink szakkollégiumaira már egyáltalán nem jellemző. Az akkori elnyomó politikai berendezkedés „előhívta” az értelmiség ellenállását (Chikán 1995). Ma a demokratikus politikai berendezkedés viszonyai között a szakkollégiumokra már egyáltalán nem jellemző a politizálás, sőt kodifikált elvárás, hogy a szakkollégium politikai pártoktól független legyen. A Rajk László Szakkollégium kiemelt figyelmet szentelt a tagjai közösségi életére, a belső demokráciára is. Az egyik legfontosabb értéke volt a demokrácia és az aktív belső közélet. A kollégium vezetősége ezt tartotta a legpozitívabb hozadéknak (Chikán 1995).

A '80-as években a fővárosi szakkollégiumokon kívül az ország más városaiban is megkezdte működését néhány. Ezek egy része azonban képtelen volt fennmaradni, Erős Péter (2010) szerint azért, mert az egyetem nem támogatta működésüket.

A rendszerváltás több változást is hozott a szakkollégiumok életében. A fordulat után a politika, a hatalommal való szembefordulás kikerült a szakkollégium falain kívülre, valamint az oktatási expanzió miatt egyre több felsőoktatási intézmény kezdte meg működését, egyre több diák jelentkezett az újonnan nyíló karokra és szakokra, ez pedig az új szakkollégiumok alapításának is kedvezett. Később, az 1990-es években jelentek meg a felsőoktatási intézményektől független szakkollégiumok, melyek elsősorban egyházi vagy alapítványi fenntartásúak voltak (Erős 2010).

Napjaink szakkollégiumi mozgalmára intenzív működés és aktív érdekérvényesítés jellemző. Az intézmények gyarapodásán kívül bizonyítja ezt az is, hogy a szakkollégiumok nemrég megalapították saját döntéshozó szervüket és vitaforumukat, az Interkollt, a Szakkollégiumok Egyeztető Fórumát.⁷ Az Interkoll legfontosabb célja a minőségbiztosítás és a szakkollégiumok hatékony együttműködésének biztosítása. A Fórumnak minden olyan szakkollégium tagja lehet, amelyik teljesíti az Interkoll akkreditációs feltételeit. Az akkreditációs eljárás során pedig az erre a célra felállított a Szakkollégiumi Chartában deklarált kritériumok teljesülését vizsgálja. Az Interkoll demokratikus módon szerveződő szerv: szervezeteit – az Akkreditációs Bizottságot és a Kuratóriumot – a tagok szavazással választják, valamint döntései is ilyen formában születnek. Évente legalább egyszer ülésezik, melynek minden alkalommal más-más szakkollégium ad otthont. Fontos megjegyezni, hogy ezek az ülések nyilvánosak, a nem akkreditált szakkollégiumok is részt vehetnek rajta, de szavazati joggal nem rendelkezhetnek.

Az Interkoll első minősítő eljárását 2011-ben folytatta.⁸ A minősítés eredményeként négy kategóriába sorolták az intézményeket: „három évre minősített szakkollégium”, „egy évre minősített szakkollégium”, „szakkollégiumi ígéret” és „elutasított szakkollégium”. Dolgozatom későbbi részében részletesen bemutatom a debreceni szakkollégiumok minősítési eredményeit.

Korábbi kutatások tapasztalatai

Ahogy már említettem, kevés kutatás született eddig a szakkollégiumokról. Hiányoznak azok az átfogó kutatások, melyek a szakkollégiumi mozgalom időbeli változásait, éppen aktuális működésüket, szerepüket a felsőoktatásban, intézményi problémáikat vagy a tagok kapcsolati hálóját mutatnák be (Fazekas, Sik 2008).

Fazekas Mihály és Sik Domonkos 2006–2007-es kutatása is hiánypótlónak számít. A szakkollégiumok működésének finanszírozását vizsgálták, kitérve a szakkollégiumok intézményi funkcióira is. Arra a kérdésre keresték a választ, hogy milyen tényezők befolyásolják ezen intézmények finanszírozását. Az összes magyarországi szakkollégiumra kiterjedő kérdőíves vizsgálatot végeztek, majd kvalitatív módszereket is alkalmaztak. A szerzők a szakkollégiumokat a civil szféra részének tekintik, melynek legfontosabb motívuma a szakkollégiumok közéleti szerege, a megvalósuló önkormányzatiság, az adminisztratív és gazdasági alrendszerektől való függetlenségük, valamint a közéleti szerepvállalásuk. A kutatás elsősorban a kollégiumok finanszírozási kérdéseivel foglalkozott, azonban fontos összefüggésekre is felhívja a figyelmet. A Campus-lét kutatás témájánál fogva nem irányul a kollégiumok pénzügyi kondíciójára, de Fazekas és Sik kutatásának tapasztalatait érdemes felhasználnunk. Ugyanis a szerzőpáros egyik legfontosabb eredménye, hogy a kollégiumok civil jellege és finanszírozási stratégiái között jelentős kapcsolat áll fent. Azok a kollégiumok, melyek nagyobb pénzügyi autonómiával rendelkeznek, sikerebben valósítják meg civil törekvéseiket. A másik fontos eredményük, hogy

⁷ Az Interkoll teljes működési rendje itt olvasható:

[http://szakkoli.hu/sites/default/files/Interkoll_MR_2012_12_14.pdf?__utma=1.1322113086.1351457272.1358790277.1358878872.11&__utmb=1.1.10.1358878872&__utmc=1&__utmx=-&__utmz=1.1351457272.1.1.utmcsr=\(direct\)|utmccn=\(direct\)|utmcmd=\(none\)&__utmv=1.1|1=Role=anonymous%20user=1&__utmk=156948923](http://szakkoli.hu/sites/default/files/Interkoll_MR_2012_12_14.pdf?__utma=1.1322113086.1351457272.1358790277.1358878872.11&__utmb=1.1.10.1358878872&__utmc=1&__utmx=-&__utmz=1.1351457272.1.1.utmcsr=(direct)|utmccn=(direct)|utmcmd=(none)&__utmv=1.1|1=Role=anonymous%20user=1&__utmk=156948923)

⁸ Az akkreditációs és a minősítési eljárás ugyanazt a folyamatot jelenti. 2011-ben az első eljárást akkreditációnak nevezte az Interkoll, 2012-től a Nemzeti Erőforrás Minisztérium kérésére nevezik minősítési eljárásnak, ugyanis az akkreditáció inkább az intézmények minisztériumi minősítését jelenti.

Forrás <http://www.szakkoli.hu/tartalom/palyazat-minositett-szakkollegiumi-cim-elnyeresere>

a szakkollégiumok alapításának ideje is összefüggést mutatott civil jellegükkel – a legteljesebb értelemben vett civil szakkollégiumok a rendszerváltás előtt alakultak (Fazekas, Sik 2008).

Erős Péter 2007-ben végzett szintén kvantitatív országos kutatást a szakkollégiumi hallgatók körében. A kutatás kitért a hallgatók társadalmi helyzetére, tanulmányi előmenetelükre, valamint az egyes szakkollégiumok képzési formáira, programjaira. Erős eredményei azt mutatják, hogy a rendszerváltás alapjaiban változtatta meg a szakkollégium funkcióit. Korábban az intézmény elsősorban a társadalmi mobilitást segítette elő, míg az utóbbi években inkább az eltömegesedő felsőoktatás problémáira válaszol. Az expanzió magával hozta az egyetemi, főiskolai képzés színvonalának romlását, amit némileg képes ellensúlyozni a szakkollégiumokban folyó szakmai munka (a képzés és a kutatás egyaránt). Erős kutatási eredményei nem mutattak lényeges különbségeket a vidéki és a városi szakkollégisták társadalmi összetételének tekintetében, sem pedig a szakkollégiumok tudományos képzése között. A szakkollégisták nagy többségének legalább egyik szülője felsőfokú végzettséggel rendelkezett, igen alacsony volt azok aránya, akiknek csupán nyolc általánost vagy annál kevesebbet végzett felmenője volt. A hallgatók több mint felének mindkét szülője felsőfokú végzettséggel rendelkezett. Erős további változókkal is mérte a hallgatók társadalmi státuszát (a megkérdezett társadalmi struktúrában elfoglalt helyének szubjektív megítélése, az, hogy járt-e a középiskolás évei alatt különórara, valamint folytatott-e külföldi tanulmányokat). Majdnem mindenki járt valamilyen különórara (ez általában nyelvi képzés volt), külföldi tanulmányokat egyharmaduk folytatott, míg közel háromnegyedük tervezte a tudományos fokozat megszerzését is. A vidéki és városi szakkollégiumok között nem volt szignifikáns különbség ezeknek a változóknak a tekintetében sem. Emiatt Erős kiemeli, hogy a vidéki szakkollégiumoknak (köztük a Debrecenben működőknek is) komoly szerepük lehet a vidéki értelmiség kinevelésében (Erős 2010).

Varga Viktor 2008-ban megjelent dolgozatában foglalkozott a szakkollégiumokkal, pontosan a szakkollégiumok működésével, szervezeti struktúrájuk leírásával. Varga az ország több szakkollégiumát egyenként vizsgálva folytatta kutatásait. Elemzése utolsó momentumaként a szakkollégiumokat a Bologna-folyamat viszonyrendszerében vizsgálta. Ebben a tekintetben az egyik legfontosabb problémát a képzési évek megtörésében látja (hároméves alapképzés után a kétéves mesterképzés). Ugyanis a hároméves alapképzés elvégzése után a szakkollégiumi hallgatók, mivel ők az egyetem legkiválóbb diákjai, más – külföldi vagy akár belföldi, de jobb – intézményben folytatják mesterképzésüket, ami azt is jelenti, hogy a szakkollégium elveszíti korábbi hallgatóit. Emiatt pedig „*nehéz környezeti helyzetben*” találják magukat a szakkollégiumok, ugyanis „*nem térül meg a beléjük fektetett energia*” (2008: 84). Varga hozzáteszi, hogy a más intézményekből érkező diákok pedig csak abban az esetben lehetnek értékesek a szakkollégiumok szempontjából, ha már rendelkeznek szakkollégiumi múlttal. Varga egy lehetséges jövőbeli útnak a szakkollégiumok országos vonatkozásban vett homogenitását látja, ami lehetővé teszi a szakkollégiumok közötti, gond nélküli „átjárást” is. Nem zárja ki azt sem, hogy a szakkollégiumok teljes egészében megszűnnek, és egy kevésbé jelentős intézménnyé alakulnak (Varga 2008).

A Debreceni Egyetemen működő CHERD-Hungary kutató és fejlesztőközpont⁹ szintén kutatásokat végez (jelenleg is) a Partiumi régió szakkollégiumairól.¹⁰ A kutatás célja, hogy rámutasson a szakkollégiumok aktuális problémáira és hangsúlyozza társadalmi szerepválla-

⁹ A CHERD-H kutatóközpontról bővebben <http://cherd.unideb.hu/honlap/>

¹⁰ A Szakkollégiumok a Partiumban nevet viselő kutatásról bővebben <https://sites.google.com/site/szakkollegiumokapartiumban/>

lásuk jelentőségét. Ezen kívül a kutatók arra keresik a választ, hogy a szakkollégiumok milyen szerepet játszanak a régió egyetemi képzéseiben. A vizsgálat egy összehasonlító elemzés részét is képezi, melyben a Partiumi régió sajátos helyi jellemzőit vetik össze, miközben azok regionális szerepére is figyelnek. A vizsgálatban a szakkollégiumokat elsősorban tehetséggondozó intézményekként szemlélik, valamint szervezeti működésük és tagjaik társadalmi jellemzőit is elemzik. A kutatások újszerűségét az adja, hogy a szakkollégiumi csoportokat tanuló közösségekként értelmezik, melyek legfontosabb jellemzői, hogy egyszerre tudásmegosztó és tudásteremtő közösségként is működnek. Továbbá jellemző rájuk, hogy tagjaik megosztott nézeteket képviselnek, megértik vagy törekednek egymás megértésére, valamint közös érdeklődési területeik vannak. Kutatásaik során párhuzamot állítanak a tanuló közösségek és a szakkollégiumi csoportok között. Ezen kívül vizsgálják még, hogy milyen formákban valósulhat meg a tanulás folyamata a szakkollégiumokban (Bordás, Ceglédi 2012).

Ezen kívül a kutatóközpont a szakkollégiumokat mint érték alapon szerveződő csoportokat is vizsgálja, legfontosabb kutatási kérdésük, hogy milyen értékeket közvetíthet a szakkollégium, és hogy egyáltalán szükség van-e erre, vagy feladata-e egy szakkollégiumnak, hogy értékorintáló legyen (Ceglédi et al. 2010). Egy másik kutatásban kifejezetten a felekezeti szakkollégiumokkal foglalkoznak, ebben a legfontosabb kérdés az volt, hogy mi jellemzi a felekezeti szakkollégiumokat, valamint, hogy milyen különbségek figyelhetők meg a nem egyházi szakkollégiumok és az egyházi szakkollégiumok között (Kardos 2011).

2011-ben az Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet is országos szakkollégiumi kutatást végzett.¹¹ Vizsgálatuk hiánypótlónak számít abban az értelemben, hogy a szakkollégiumokat komplex módon igyekeztek elemezni: a működésüket, tanulmányi rendjüket, minőségbiztosítási rendszerüket, fenntartói és finanszírozási stratégiáikat is számba vették.

Összesen 132 intézményt vizsgáltak országszerte. Módszereiket tekintve egyaránt használtak kvalitatív és kvantitatív módszereket: dokumentumelemzést végeztek, szakértő interjúkat, esettanulmányokat készítettek, valamint online survey intézményi és hallgatói lekérdezést is folytattak. Eredményeikből kiderül, hogy az ország minden régiójában és majdnem minden megyében (19-ből 15-ben) működik szakkollégium. Fenntartóik szerint három csoportba sorolhatók: a legelterjedtebb forma, amikor egy állami vagy egyházi felsőoktatási intézmény működtet szakkollégiumot, ezen kívül vannak olyan intézmények, amelyeket a felsőoktatási intézményrendszerrel elkülönülő szervezet működtet, ilyen például a Balassi Intézet, valamint vannak olyan szakkollégium is, amelyek semmilyen intézmény alá nem tartoznak, hanem egyesületek vagy más civil kezdeményezésű szervezetek tartanak fent. Elemzések alapján a szakkollégiumokat működtetésük módja szerint három típusba sorolták. Az első az egyesületi modell, aminek lényege, hogy a szakkollégiumokat az egyesületek mintájára szervezték, vagyis a szakmai képzésen és a tehetséggondozáson túl működésüket olyan elvek határozzák meg, amelyek a demokratikus értékek meghonosításához vezet (például autonómia, belső önkormányzatiság, választott érdekképviselő stb.). E típusba tartozik például a Rajk László Szakkollégium. A következő szakkollégiumi típust a kiségyetemi modell írja le. Ezeknek a szakkollégiumoknak a fő profilja a tehetséggondozás, az elitképzés, vagyis az egyetemi képzést kiegészítő tevékenységek. A kutatók a típus példaként az Eötvös-kollégiumot említik. Az utolsó típusba tartozó szakkollégiumok kategorizálási alapját a fenntartó személye határozta meg. Ennek alapján fenntartói modellként nevezik meg az egyházi szakkollégiumokat, vagy

¹¹ A kutatásról bővebben: http://femip.hu/web/guest/home/-/asset_publisher/V2Ny/content/szakkollegiumok-es-minoseg?redirect=%2Fweb%2Fguest%2Fhome

azokat, amelyek nem felsőoktatási intézmény finanszíroz. Ezen kívül működésük és fenntartásuk minden apró momentumára kiter a kutatás: felvételi rendszerük, szakmai képzésük, oktatói gárdájának összetételére, infrastrukturális feltételeikre, bevételi forrásaikra, pályázati rendszerükre, közéleti szerepvállalásukra, minőségbiztosítási rendszerükre, a hallgatóik tanulmányi előmenetelére, tudományos tevékenységükre, kapcsolathálójukra stb. (Demeter et al. 2011).

Szakkollégiumok a Debreceni Egyetemen

A Debreceni Egyetem mellett 9 szakkollégium működik. Ezek az alábbiak:

2012-ben az Interkoll által akkreditált szakkollégiumok:¹²

- 1.) *Hatvani István Szakkollégium,*
- 2.) *Boldog Terézia Katolikus Egyetemi Feminine Studies Szakkollégium,*
- 3.) *Sántha Kálmán Szakkollégium,*
- 4.) *Tormay Béla Szakkollégium,*

Az Interkoll által nem akkreditált szakkollégiumok:

- 5.) *Kerpely Kálmán Szakkollégium,*
- 6.) *Gulyás György Szakkollégium,*
- 7.) *Pálffy István Színháztudományi Szakkollégium,*
- 8.) *Márton Áron Szakkollégium,*
- 9.) *Wáli István Református Cigány Szakkollégium.*

Ezen kívül az egyetem Közgazdaságtudományi Karán működik egy 10.) *DEX Műhely* nevű intézmény, amely formailag nem szakkollégium, mégis teljes egészében – a Szakkollégiumi Charta definíciója szerint is – akként funkcionál. Az intézmények között vannak interdiszciplinárisak, vannak, melyek csak egy tudományterülethez köthetők, és végül vannak olyanok, melyek más értékek mentén szerveződnek (keresztény vagy határon túli magyarokat tömörítő szakkollégiumok).

1.) A Hatvani István Szakkollégium a Debreceni Egyetem Tudományegyetemi Karokhoz kapcsolódóan működik, magát tehetséggondozó intézményként definiálja.¹³ A kollégium az egyetem legtehetségesebb és szakmailag a legfelkészültebb hallgatóit várja. Célja, hogy magas szintű szakmai munkával felkészítse tagjait a tudományos kutatói, oktatói munkára. Ezt többek között tutori rendszerű oktatással, előadások és szemináriumok szervezésével, nyelvi kurzusok indításával, anyagi támogatásokkal kívánja elérni. Tagjai egy részének kollégiumi elhelyezést is biztosít. Hallgatói tizenhárom szakcsoportban folytathatnak kutató munkát, a szakcsoportok egy-egy tudományterületet mentén szerveződnek. A formális, szakmai programokon túl a „hatvanis” hallgatók informális, közösségi programokon is részt vehetnek – a kollégium ki-
rándulásokat, teaházakat is szervez.

¹² <http://www.szakkoli.hu/szakkoli-lista>

¹³ <http://hatvani.unideb.hu/>

2.) A Boldog Terézia Katolikus Egyetemi Feminine Studies Szakkollégium Debrecenben egyedülállóan csak lányok jelentkezését várja.¹⁴ Ennek oka, hogy a kollégium fenntartója a Boldogasszony Iskolanővérek római katolikus női szerzetesközösség. A kollégium fontos célja, hogy tagjai a szakmai-tanulmányi előmenetelükön túl személyes spirituális-pszichológiai fejlődésükre is tudatosan figyeljenek. Ennek érdekében a szakmai-tudományos programokon kívül különböző tréningeket, konferenciákat, közösségi programokat szervez.

3.) A Sántha Kálmán Szakkollégium a Debreceni Egyetem egyik legrégebben működő szakkollégiuma, az orvostan hallgatók képzési műhelye.¹⁵ Előadásokat, kurzusokat, egyéb szakmai programokat szerveznek hallgatóiknak, de a közösségépítésre is figyelnek. Debrecenben egyedülálló szakkollégiumként tagdíjfizetésre is kötelezi hallgatóit.

4.) A Tormay Béla Szakkollégium szintén az a Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar és a Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar tehetséggondozó intézménye.¹⁶ Korábban Kerpely Kálmán Szakkollégium és a Tormay Béla Szakkollégium céljai és törekvései nagyon hasonlóak. Mindkettő célja, hogy az agrártudományok területén nyújt magasabb szintű képzést tagjai számára. Ennek érdekében elsősorban előadásokat és gyakorlati foglalkozásokat szervez, de kiemelt figyelmet szentel a hallgatók nyelvoktatására is.

5.) A Kerpely Kálmán Szakkollégium a Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kara és a Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kara között létrejövő együttműködés eredményeként jött létre.¹⁷ Célja, hogy az agrártudományok területén elmélyítse tagjai szakmai ismereteit. Továbbá céljai között szerepel tagjai kapcsolati tőkéjének növelése is, hozzájárulva ezzel későbbi munkavállalási sikerükhöz. Ezt egyrészt tudományos előadások szervezésével, másrészt pedig gyakorlati oktatással kívánja megvalósítani. A szakkollégium működésének hatékonyságát bizonyítja, hogy hazai és külföldi gyakorlati tanulmányutakat szervez. Továbbá támogatja tagjai nyelvoktatását is.

6.) A Gulyás György Szakkollégium az egyetem Zeneművészeti Kara mellett működik, tagjai a legtehetségesebb hallgatók lehetnek.¹⁸ A szakkollégium biztosítja hallgatói számára a mélyebb szakmai munkavégzés lehetőségét, a hazai és nemzetközi versenyekre való felkészítést. A szakkollégium nevelőtanárai a Debreceni Egyetem zeneművészei közül kerülnek ki.

7.) A Pálffy István Színháztudományi Szakkollégium tagjai a színháztudomány elméleti és gyakorlati részével foglalkoznak.¹⁹ A képzés műhelymunkák, workshopok, drámapedagógiai tréningek, szakmai beszélgetések formájában valósul meg. Ebben az intézményben is nagy hangsúlyt fektetnek az informális programok szervezése révén (például közös színházlátogatások) a szakkollégiumi közösség kialakítására.

8.) A Márton Áron Szakkollégium országos intézet, melynek Debrecenben is van kollégiuma.²⁰ Célja, hogy elhelyezést és magyarságismereti képzést nyújtson a határon túlról érkező tagjainak, ezzel segítve magyarországi tanulmányaikat. Az egyetemi tanulmányaikat kiegészítő nyelvi és munkaerő-piaci ismeretek átadására törekszik. Kiemelt célja, hogy a magyarorszá-

¹⁴ <http://boldogterezia.hu/index.php/hu/>

¹⁵ <http://www.szakkoli.dote.hu/>

¹⁶ http://portal.agr.unideb.hu/karkozi/tormay_szakkollegium/index.html

¹⁷ http://portal.agr.unideb.hu/karkozi/kerpely_szakkollegium/index.html

¹⁸ <http://www.zene.unideb.hu>

¹⁹ <http://www.piszzs.unideb.hu/>

²⁰ <http://www.martonaron.hu/index.php/hu/debreceni-masz>

gi egyetemi képzés elvégzése után segítse hallgatóit visszatérni saját országukba. A szakmai programokon túl a közösségi programok szervezésére is kiemelt figyelmet szentel.

9.) A Wáli István Református Cigány Szakkollégium Debrecen legfiatalabb ilyen intézménye, 2011-ben kezdte első tanévét Magyarország első cigány szakkollégiumaként.²¹ Céljuk, hogy olyan roma értelmiségi fiatalokat képezzenek, akik példát mutatnak társaiknak, ezzel segítve integrációjukat a többségi társadalomban.

Az utolsó intézmény, amely kutatásom tárgyát képezi a Debreceni Egyetemi Közgazdász Szakmai Műhely (DEX Műhely).²² A „baráti társaság” formailag nem szakkollégium, így a Chartában rögzített alapelvek sem vonatkoznak rá. Ennek ellenére – eddigi kutatási eredményeim és honlapjuk információi alapján – minden tekintetben ellátja a szakkollégiumok funkcióját. Az egyetemi képzésen túl specializáltabb ismereteket nyújtó kurzusokat, valamint szakmai vitaalkalmakat szervez tagjai számára.

A szakkollégiumok közös jegye, hogy (1) az egyetem legkiválóbb hallgatóit tömörítik, továbbá, ezt (2) felvételi vizsgarendszerükkel érik el, a (3) szakmai programokon túl (4) közösségi programokat is szerveznek, végül pedig biztosítják a kollégiumi (5) együttlakást is. Működésük további fontos jellemzője, hogy (6) a tagságot évenként szükséges hosszabbítani, amiről a tagok éves szakmai teljesítménye alapján dönt a szakkollégium. A Chartában rögzített további két működési alappillérrel – az önkormányzatiságról és az autonómia kérdéséről – a honlapok nem szolgálnak információkkal. Ezek feltárása további, elsősorban kvalitatív technikák alkalmazásával lehetséges.

Eredmények

Az online adatfelvétel a Debreceni Egyetem nappali tagozatos BA/BSc, MA/MSc és PhD hallgatói körében készült 2010 októberében. A kérdőívet 4193 fő töltötte ki. Kutatási kérdéseimre ezen adatbázis elemzésével igyekeztem választ kapni.

Kik a szakkollégisták?

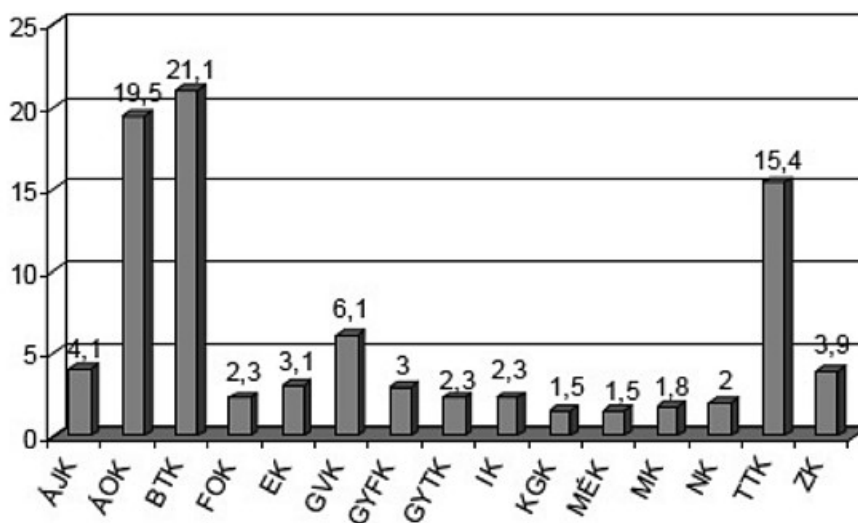
Egyetemi képzési jellemzők

A megkérdezett egyetemisták közül 132 fő (3,4 százalék) volt tagja valamelyik szakkollégiumnak, de az intézményekben folyó szakmai munkába a válaszadók több mint 14 százaléka szeretne a jövőben bekapcsolódni. Ez a viszonylag magas arány a szakkollégiumi munka elismertségét, pozitív megítélését bizonyítja. A szakkollégisták leginkább a Bölcsészettudományi, valamint a Természettudományi és Technológiai Kar hallgatói közül kerülnek ki, de az Általános Orvostudományi Kar és a Mezőgazdasági-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar diákjai is viszonylag magas arányban vesznek részt szakkollégiumi képzésben (1.

²¹ A szakkollégiumnak nincs önálló honlapja, az információk a http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1712:wali-istvanreformatus-cigany-szakkollegium&catid=3:hirek-roviden&Itemid=91 és a http://mandiner.hu/cikk/20111209_atadtak_az_orosz_elso_cigany_szakkollegiumat oldalakról származnak

²² <http://dexmuhely.uw.hu/index.php?menu=dex>

ábra). Ez nem meglepő, ugyanis a szakkollégiumok ezekhez a karokhoz kötődnek, tehát a kínálati oldal (is) meghatározza a hallgatók szakmai ambícióit.

1. ábra: A szakkollégisták karok szerinti megoszlása (százalékban) N=132

A szakkollégisták közel fele (46 százalék) alapképzésben folytatja egyetemi tanulmányait, egyharmaduk (30,5 százalék) az osztatlan képzési formában, míg 15,3 százalékuk a mesterképzésben. A minta adatai alapján a szakkollégisták közül néhány fő (6,1 százalék) doktori képzésben vesz részt. Összehasonlítva az arányokat a teljes egyetemi populációval azt mondhatjuk, hogy az alapképzésben felülreprezentáltak a szakkollégiumok tagjai, ugyanis a minta 72 százalékát az ebben a képzésben részt vevő hallgatók alkotják. A mesterképzést, az osztatlan és a doktori képzést illetően már más a helyzet, ezekben a képzési formákban a szakkollégiumi hallgatók a alulreprezentáltak – a teljes mintán belül ugyanis csupán hét százalék mester-, 16 százalék osztatlan és egy százalék doktorandusz képzéses hallgató. Képzésüket nagyobb részt az állam finanszírozza, csupán 6,1 százalék közöttük a költségtérítéses hallgató. A teljes egyetemi hallgatóssággal összehasonlítva szintén azt lehet kiemelni, hogy bár kisebb arányban (a diákok 87 százalékát), de az állam támogatja képzésüket. Ebben a tekintetben nincs számottevő eltérés a hallgatók között.

A Szakkollégiumi Charta egyik alapelve szerint egy szakkollégiumnak biztosítania kell tagjai számára az együttlakást, vagy legalábbis törekednie kell rá. Az adatokból jól látszik, hogy ez a gyakorlatban is megvalósul, ugyanis a szakkollégisták jóval nagyobb hányada (60 százalék) él kollégiumban, mint a többi hallgató. A szakkollégisták további 18,6 százaléka helyi lakos, 5,9 százalékuk pedig bejárós diák, vagyis nincs szüksége kollégiumi férőhelyre. Tehát a szakkollégisták mindegy 15,5 százaléka él csak valamilyen más lakhatási formában (albérletben vagy egyéb helyen).

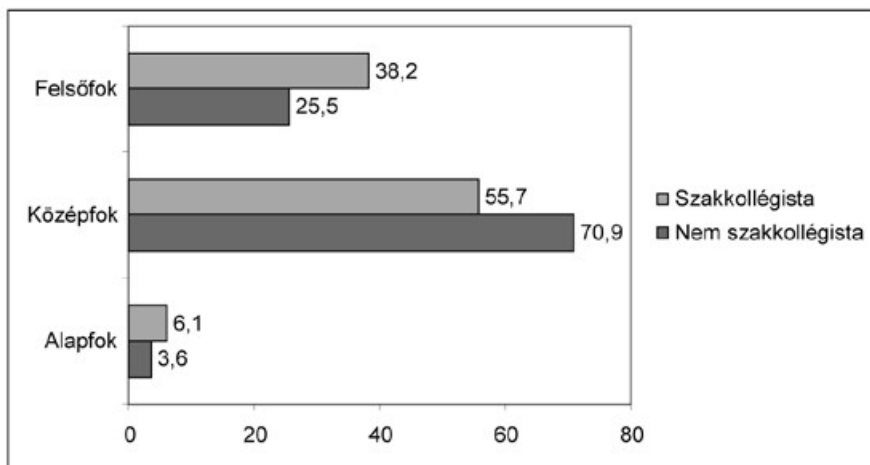
Társadalmi státusz

Az egyén társadalmi státuszát meghatározó egyik dimenzió a **lakóhely**. A Debreceni Egyetem szakkollégistái elsősorban közel azonos – egyharmad-egyharmad – arányban élnek faluban, városban és megyeszékhelyen, szinte ugyanilyen arányú az egyetem teljes hallgatóinak lakóhely szerinti megoszlása. Nem meglepő az sem, hogy a szakkollégisták elsősorban Hajdú-

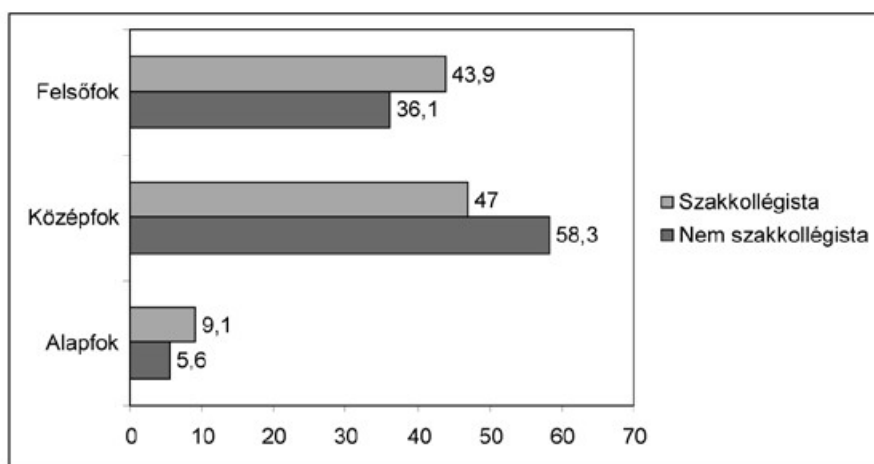
Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből érkeznek, ebben a tekintetben is szinte ugyanilyen arányokat tapasztalhatunk a teljes egyetemi populációra vonatkozóan. Az egyetemi hallgatók 39 százaléka Hajdú-Bihar megyéből, 28,5 százaléka Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből, végül kisebb, de még jelentősnek mondható hányada (11,3 százalék) Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből érkezik. A szakkollégista hallgatók legnagyobb arányban (27,4 százalék) szintén Hajdú-Bihar megyéből és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből (26,2 százalék) származnak, valamint a szakkollégisták harmadik legnépesebb csoportjának is (12,8 százalék) Borsod-Abaúj-Zemplén megyében van az állandó lakhelye.

Az első szakkollégiumok célja a népi tehetségek felkarolása és segítése volt – az elsőgenerációs értelmiség kinevelés (Erős 2010). Jelen és korábbi kutatások (Erős 2010; Janky, Nagy 1995) adatai azonban azt mutatják, hogy mára a szakkollégiumoknak ez a funkciója változóban van. A szakkollégisták több mint egyharmadának (38,2 százalék, 43 százalék) szülei felsőfokú végzettségűek, és mindössze 6,1 százalék és 9,1 százalék szülei végeztek 8 általánost vagy annál kevesebbet. A felsőfokú végzettségnél az anyák száma magasabb, arányuk 43,9 százalék, míg az apáké 38,2 százalék. A megkérdezett szakkollégisták 31,3 százalékának azonban mindkét szülője főiskolát, egyetemet vagy doktori képzést végzett.

A szakkollégisták és a nem szakkollégisták **szüleinek iskolai végzettségét** vizsgálva kiderül, hogy a szakkollégista hallgatók apáinak iskolai végzettsége szignifikánsan magasabb, mint a nem szakkollégista diákoké – a szakkollégista hallgatók almintájában jóval magasabb a főiskolát, egyetemet vagy doktori tanulmányokat folytatott apák aránya (25,5 százalék és 38,2 százalék). A további különbségeket a 2. és a 3. ábra szemlélteti. Tehát összességében az adatok alapján elmondható, hogy a szakkollégista és nem szakkollégista hallgatókra is középosztályosodási tendencia jellemző, valamint hogy a szülők iskolai végzettségének tekintetében a szakkollégiumok tagjai egy jóval kedvezőbb környezetből érkeznek.

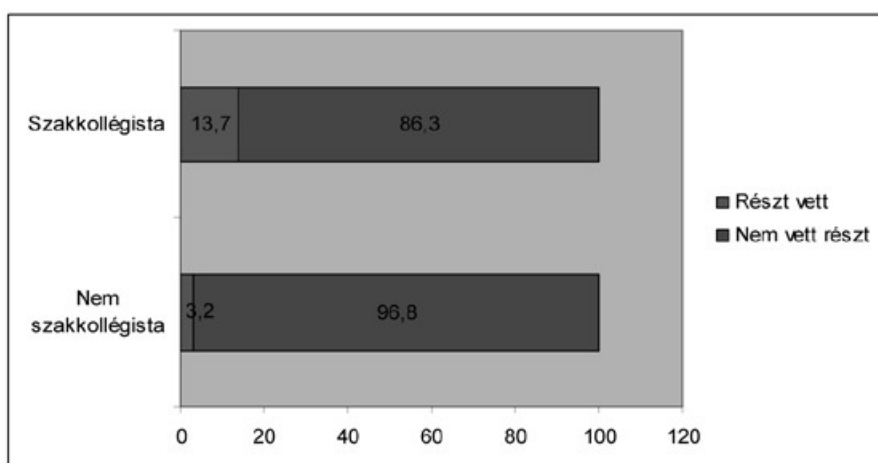
2. ábra: A szakkollégista és a nem szakkollégista édesapjának/ nevelőapjának iskolai végzettsége (százalékban). N= 4018

3. ábra: A szakkollégista és a nem szakkollégista édesanyjának/ nevelőanyjának iskolai végzettsége (százalékban). N= 4018

A kérdőívben további változók is szerepeltek, melyek az egyén társadalmi státuszával függnek össze. A kutatás online kérdőíve rákérdezett a hallgatók külföldi tanulmányaikra, és az egyetemi képzésen kívüli nyelvi és informatikai képzésekre. A **külföldi tanulmányút** feltételez egy nyelv magas szintű ismeretét, valamint egy huzamosabb idejű külföldi tanulmányút során lehetősége nyílik az egyénnek az adott ország kultúrájának mélyebb megismerésére. A motivációk között állhat még a magasabb szintű tudományos munka ambíciója is (Erős 2010). Az **egyetemen kívüli nyelvi és informatikai képzések** szintén a hallgató sikeresebb tanulmányait segítik, motivációik között pedig valószínűleg szintén a jövőbeli sikeresebb szakmai lehetőségek rejlenek. Összességében elmondható, hogy mindhárom változó a felfelé mobil társadalmi rétegekre jellemző.

Az adatok azt mutatják, hogy külföldi tanulmányokat szignifikánsan több szakkollégium hallgató folytatott legalább három hónapig, mint a nem szakkollégista hallgatók. Az online kérdőív sajnos nem adott módot arra, hogy a külföldi tanulmányok motivációját is megtudjuk, de azt azonban sejteni lehet, hogy ezek a hallgatók ambiciózusabbak, mint társaik. Az adatokat részletesen a 4. ábra szemlélteti.

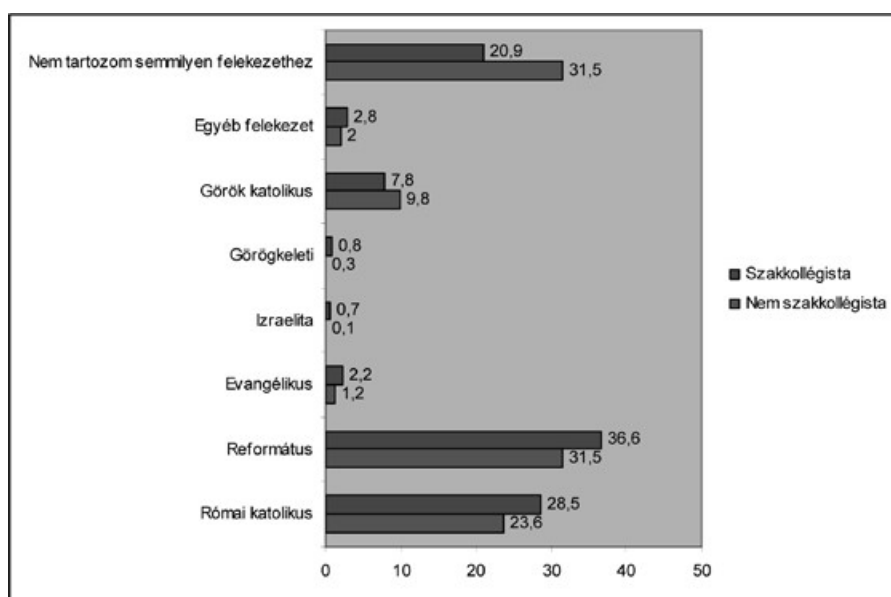

4. ábra: Külföldi tanulmányokat folytató szakkollégiumi és nem szakkollégiumi hallgatók (százalékban). N=4006.

Elemzésem további részében az egyetemi hallgatók **vallásosságával** foglalkozom, a továbbiakban is különbséget téve a szakkollégiumi és a nem szakkollégiumi hallgatók között. Napjainkban az egyetemisták vallásosságára azért (is) érdemes figyelni, mert az utóbbi évek vallásszociológiai kutatásai arról számolnak be, hogy az iskolai végzettség emelkedésével növekszik a vallásosság mértéke is – ez azonban a sokéves tapasztalatoknak mond ellent. A vallásszociológusok között vita tárgya, hogy minek köszönhető a változás. Egyes kutatók általában a modernizációs és a szekularizációs folyamatokkal magyarázzák a jelenséget, míg mások a modernizációs törekvések szocialista módjával érvelnek. A térség vallásszociológiai kutatásai arról számolnak be, hogy az elmúlt évtizedekben az oktatási rendszer többek között a vallásos nézetek értelmezésében is központi szerepet játszott, vagyis az oktatási rendszer a szocialista ideológia „kiszolgálója” volt. Következésképp a vallásosság és az iskolai végzettség közötti kapcsolat nem magyarázható a modernizációs folyamatokkal (Pusztai et al. 2012). A legutóbbi kutatások eredményei azt mutatják, hogy a vallásos fiatalok előnyösebb társadalmi környezetből származnak – szüleik magasan iskolázottak és jobb módúak, különösen a városokban (Rosta 2010; Hámori, Rosta 2011).

Az oktatásszociológia és a vallásszociológia további kérdésfeltevése, hogy milyen kapcsolat van a vallásosság és a hallgatói eredményesség között. Arról is egyre több kutatás számol be, hogy a vallásosság és a tanulmányi siker és a tanulási motivációk között pozitív kapcsolat áll fent. Sőt a kutatók nagy része szerint a vallásosság a kulturális tökehiányt is képes kompenzálni, ennek révén pedig pozitív hatást gyakorol a későbbi magasabb társadalmi státusz elérésére (Pusztai et al. 2012). Pusztai ezzel kapcsolatban azt a magyarázatot adja, hogy a vallásosság pozitív hatása a vallás kognitív tartalmai miatt érhető tetten – vagyis az értékpreferenciák és a normák közvetlenül befolyásolják az egyén tanulmányi teljesítményét (Pusztai et al. 2012).

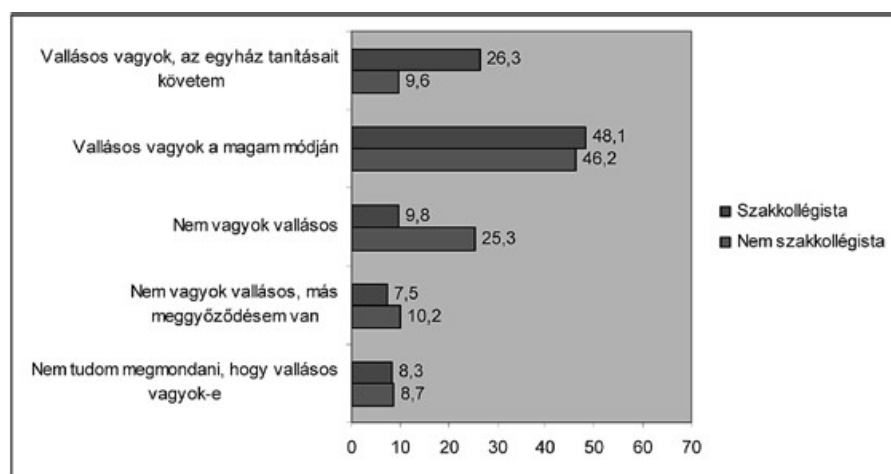
A fentiek tükrében a szakkollégista hallgatók vallásosságát elengedhetetlen vizsgálni. A társadalmi háttérváltozók alapján elmondható, hogy a szakkollégista hallgatók előnyösebb környezetből érkeznek az egyetemre. Tehát vallásosság szempontjából is kedvezőbb képet kell(ene) mutatniuk. Valóban így van? A szakkollégista hallgatók vallásosabbak társaiknál? Az kutatás kvantitatív adatai lehetőséget adnak a kérdés megválaszolására. A szakkollégiumi hallgatók közül – a regionális felekezeti sajátosságok miatt – a legtöbben reformátusok (36,6 százalék), de viszonylag magas a római katolikusok aránya is (28,5 százalék). Azonban a szakkollégisták egyötöde semmilyen felekezethez nem tartozik. Hasonló arányok tapasztalhatók a nem szakkollégista hallgatók körében, közöttük 31,5 százalék a reformátusok, 23,6 százalék a római katolikusok és 9,8 százalék a görög katolikusok aránya. Emellett azok aránya, akik nem tartoznak semmilyen felekezethez, vallási csoporthoz több mint tíz százalékponttal magasabb a szakkollégistáknál, arányuk 31,5 százalék, azonban a két hallgatói csoport közötti eltérések nem szignifikánsak.

5. ábra: A szakkollégiumi és a nem szakkollégiumi hallgatók felekezeti szerinti megoszlása (százalékban). N=4006.

A további vizsgálatok azonban kiderítették, hogy habár a felekezethez való tartozás nem mutat meghatározó különbséget a szakkollégisták és a nem szakkollégisták között, a vallásosság jellege alapján már különbséget lehet tenni a két csoport vizsgálata esetén.

Az adatokból jól kitűnik, hogy a szakkollégista és a nem szakkollégista hallgatók között a két legmarkánsabb különbség az önbevallásos vallásosság és az egyházas vallásosság tekintében van. A szignifikáns eltéréseket a 6. ábra szemlélteti.

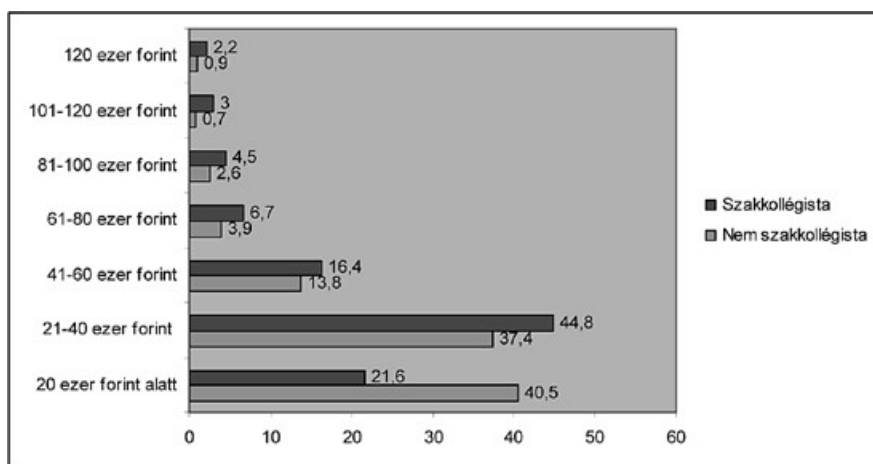

6. ábra: A szakkollégisták és a nem szakkollégista hallgatók vallásosság szerinti megoszlása (százalékban). N=4006

Az adatok alapján úgy tűnik, hogy a szakkollégiumi hallgatók vallásosabbak társaiknál, vagyis a korábbi kutatási eredményekkel összhangban születtek meg a debreceni hallgatókra vonatkozó eredmények is. Hogy az egyházas vallásosságnak milyen hatása van a szakkollégiumi tagságra azt a tanulmány későbbi elemzései tárgyalják.

A továbbiakban a hallgatók **anyagi helyzetét** mint egy további társadalmi státuszmutatót vizsgálom szintén a szakkollégista és a nem szakkollégista hallgatók különbségeire koncent-

rálva. A hallgatók az anyagi helyzetének meghatározására a havi zsebpénz mennyisége és a bevételi források aránya adott lehetőséget. Az adatokat elemezve kiderül, hogy a szakkollégista hallgatók az anyagi tőke birtoklásában is kedvezőbb helyzetben vannak társaiknál. A két hallgatói csoport közötti különbség ezekben az esetekben is szignifikánsnak bizonyultak.

7. ábra: A szakkollégiumi és a nem szakkollégiumi hallgatók megoszlása a havi zsebpénz alapján (százalékban) $N=4006$, $n=131$

A szakkollégisták anyagi kondíciójának vizsgálatára az online kérdőív további lehetőségeket is biztosított – alkalmam volt azt is megvizsgálni, honnan származik jövedelmük. Az egyetemi tanulmányok mellett dolgoznak és már saját keresetből tartják fent magukat? Vagy még mindig szüleik finanszírozzák mindennapi költségeiket? Netán jobb tanulmányi eredményeik miatt magasabb tanulmányi ösztöndíjban részesülnek, vagy esetleg hátrányos helyzetük miatt szociális támogatást kapnak? Vagy talán kihasználják a diákhitel lehetőségeit? A különböző bevételi források közül a szakkollégista és a nem szakkollégista hallgatók között a csupán két esetben mutattak az adatok szignifikáns különbségeket – a *tanulmányi ösztöndíj* és a *munkáltatóval kötött tanulmányi szerződés* esetében. Mindkét esetben a szakkollégisták kerültek kedvezőbb helyzetbe. A szakkollégisták egyharmada (32,3 százalék) anyagi kiadásai legalább felét tanulmányi ösztöndíjból finanszírozzák, a nem szakkollégista hallgatók esetében ez az arány csupán 14,2 százalék. Érdeemes megemlíteni, hogy a szakkollégisták szintén egyharmada (30 százalék) nem ösztöndíjból él, de a nem szakkollégisták több mint felére (55,7 százalék) igaz ez az állítás.

A munkáltatóval kötött szerződés révén folytatott munka és az ez alapján kapott fizetés szintén szignifikáns különbségeket mutat a két csoport között, noha ez a pénzforrás átlagosan kevesebb hallgatót érint, a szakkollégisták közül csupán 12 főt, a nem szakkollégisták közül pedig 111 főt. Tehát a következtetéseket is csupán jelzésértékűnek kell tekintenünk, de a csoportok közötti szignifikáns eltérés miatt érdemes róla szót ejteni. A részletesebb elemzés, amely az egyes kategóriák arányaira is kitérne az alacsony elemszámok miatt elhanyagolható. Azonban annyi elmondható, hogy arányosan a szakkollégista hallgatókra inkább jellemző ez a bevételi forrás. Mindkét bevételi forrás változója esetén az a következtetés fogalmazható meg, hogy a jobb tanulmányi előmenetelük, a magasabb szakmai kvalifikáltságuk kerül előtérbe.

A szakkollégisták anyagiakban mérhető hátrányos helyzete statisztikailag nem mutatható ki – sem a szociális ösztöndíj, sem a diákhitel nem meghatározó a debreceni szakkollégisták egyetemi tanulmányaik finanszírozásakor. Tehát az anyagiak vonatkozásában (is) inkább elitképző intézményekként tekinthetünk a szakkollégiumukra, mintsem felzárkóztató intézményekre.

A tagságot meghatározó társadalmi, kulturális és gazdasági szempontok

Elemzésem további részében a fenti kutatási eredmények alapján azt vizsgálom, hogy milyen társadalmi háttérváltozók határozzák meg az egyetemi hallgatók **szakkollégiumi tagságát** a Debreceni Egyetemen. Vajon a kulturális tőkének vagy inkább a gazdasági tőkének van nagyobb szerepe? Valóban elitképző intézmények a szakkollégiumok vagy inkább hátránykompenzáló intézmények? Logisztikus regresszióval megvizsgálom, hogy a fent bemutatott társadalmi háttérváltozók közül melyek befolyásolják a hallgatók szakkollégiumi tagságát.

Mind a négy regressziós modellben megmaradt az apa iskolai végzettségének és az anyagi helyzet pozitív hatása. Tehát az adatok alapján arra lehet következtetni, hogy a debreceni szakkollégiumok inkább elitképző intézmények, mint hátránykompenzáló helyek. Az anya iskolai végzettsége már az első modellben sem mutatott szignifikáns hatást, ez a helyzet a későbbi modellek felállításában is megmaradt. A hallgatók gazdasági kondíciójának meghatározását a tartós fogyasztási cikkek birtoklása, valamint a havonta elkölthető pénzmennyiség alapján tettük. Az első regressziós modellben a tartós fogyasztási cikkek megléte negatívan hatott a szakkollégiumi tagságra, azonban ez a későbbi modellek felállításakor már nem érvényesült. Feltehetően ennek oka az lehet, hogy a tartós fogyasztási cikkek birtoklása inkább a család anyagi helyzetét méri, nem pedig a hallgatóét. A havonta szabadon elkölthető pénzmennyiség alkalmasabb a hallgatók valódi anyagi helyzetének mérésére.

A következő regressziós modellben szerepeltettük a hallgatók lakóhelyének településtípusát is, azonban ekkor már sem ez a változó, sem pedig a tartós fogyasztási cikkek birtoklása nem hatott semmilyen irányban a tagsági viszonyra. A többi változó pozitív hatása azonban megmaradt.

A harmadik regressziós modellben további változókat **szerepeltettünk az elemzés** során. Bevontuk a hallgató saját kulturális tőkéjét is, amit az art mozi, a színház, a hangverseny, a kiállítás és a koncertek látogatása alapján operacionalizáltunk. Ezek közül csak a hangverseny látogatása mutatott pozitív hatást. Az apa iskolai végzettsége és a havonta elkölthető pénzmennyiség továbbra is erős pozitív hatást gyakorolt.

A negyedik regressziós modellbe vontuk be a külföldi tanulás változóját, valamint a vallásossággal kapcsolatos változókat. A várakozásoknak megfelelően mindhárom új bevont változó pozitív hatást gyakorol a szakkollégiumi tagságra.

A regressziós elemzések eredményei arra engednek következtetni, hogy a debreceni szakkollégisták kulturális és anyagi tőke viszonylatában is egyrészt előnyösebb helyzetben vannak, másrészt pedig ezek azok a mutatók, amelyek hatással vannak szakkollégiumi tagságukra. A vallásosság változóinak hatására több oknál fogva is érdemes kitérni. Egyrészt mert a fentebb bemutatott elemzések során (is) azt láttuk, hogy a vallásos hallgatók eredményesebb szakmai munkát is folytatnak nem vallásos társaiknál. Az előzetes várakozásainknak megfelelően a szakkollégiumi munkában való részvételre is pozitív hatást gyakorol, ha valaki vallásos és az egyház tanításait is követi. Tehát saját debreceni eredményeink is alátámasztják az utóbbi évek vallásszociológiai vizsgálatának eredményeit, miszerint a magasan iskolázott fiatalok körében egyre nagyobb arányban vannak vallásosak. Másrészt a debreceni szakkollégiumok vonatkozásában azért szükséges kitérni a vallásosság kérdésére, mert a város egyik szakkollégiuma katolikus. Emiatt az adatok értelmezésekor megfogalmazódhat az a gondolat is, hogy előfordulhat, hogy ezen szakkollégiumok hallgatói torzítják az adatokat és a regressziós modellt. Azonban hozzá kell tennünk, hogy a szóban forgó katolikus intézmény csak lányok szakkollégiumi képzését folytatja, a tagok között nincsenek fiúk. Vagyis ha ez az intézmény valóban

torzítja a modellt, akkor a nemnek is pozitív hatását kellett volna tapasztalnunk a regressziós modellben, azonban ez nem így történt, a nemnek semmilyen hatása nem volt a szakkollégiumi tagságra.

Összegzés

Jelen dolgozatomban arra vállalkoztam, hogy bemutatom a Debrecenben működő szakkollégiumokat, valamint hogy részletesebb elemzést végzek tagjaikról.

A Campus-lét kutatás on-line adatbázisa lehetővé tette, hogy közelebbről megismerjük a szakkollégiumi hallgatók különböző jellemzőit, valamint biztosította a nem szakkollégista hallgatókkal való összehasonlítást is. Az elemzés első részében tapasztalható némi helyzeti előny a szakkollégisták körében mind a szülők iskolai végzettségére, mind pedig anyagi helyzetükre vonatkozóan. Számottevő különbség tapasztalható a két csoport között a lakóhelyüket illetően is, a szakkollégisták nagyobb arányban élnek kollégiumokban, mint a többiek. Ez a kimagasló arány a szakkollégiumok jellegéből adódik, ugyanis ezek az intézmények biztosítják hallgatóik számára az együttlakást is. A hallgatók felekezeti hovatartozása tekintetében sincs nagyarányú különbség a hallgatók között, inkább a vallásosságuk megélésében tapasztalhatók eltérések. Az eredmények azt mutatják, hogy a szakkollégista és a nem szakkollégista hallgatók között a legmarkánsabb különbség az egyházas vallásosság tekintetében van – a szakkollégiumi hallgatók vallásosabbak társaiknál, vagyis a korábbi kutatási eredményekkel összhangban születtek meg a debreceni hallgatókra vonatkozó eredmények is.

A tagságukat meghatározó jellemzők közül pedig a magasabb apai iskolázottság, a kedvezőbb anyagi helyzet, a hallgató magasabb saját kulturális tőkéje, valamint egyházas vallásosság hatása bizonyítható empirikusan. Természetesen előfordulhatnak más befolyásoló tényezők is.

Az empirikus adatok alapján összességében azt mondhatjuk, hogy debreceni szakkollégiumok olyan elitképző intézmények, amelyek a már eleve kedvezőbb helyzetben lévő hallgatók szakmai képzését végzik.

Felhasznált irodalom

- BORDÁS Andrea, Ceglédi Tímea (2012): A debreceni szakkollégiumok mint a tudásmegosztó és a tudástermelő tanulóközösségek színterei. In Dusa Ágnes Réka, Kovács Klára, Márkus Zsuzsanna, Nyüsti Szilvia, Sörös Anett (szerk.): *Egyetemi élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok*. Debrecen, Debreceni Egyetem Kiadó. 9–52.
- CEGLÉDI Tímea, KARDOS Katalin, TÖZSÉR Zoltán (2010): *A szakkollégium mint érték alapon szerveződő közösség*. Campus-lét Műhelykonferencia, Debrecen, 2010. 12. 03.
- CHIKÁN Attila (1995): Profil – 25 év tükrében. In Horváth Ágnes (szerk.): *Mi a Rajk László Szakkollégium? 25 éves a Rajk László Szakkollégium*. Jubileumi Kiadvány. Budapest, Rajk László Szakkollégium. 3–21.
- DEMETER Endre, GERŐ Márton, HORZS Gergely (2011): *Szakkollégiumi kutatások eredményei*. Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
- ERŐS Péter (2010): A magyarországi szakkollégiumok 2007-ben – egy kvantitatív kutatás néhány eredménye. In Juhász Erika (szerk.): *Harmadfokú képzés, felnőtt képzés, regionalizmus*. Debrecen, CHERD. 210–215.

- ## Hivatkozott dokumentumok

Az Interkoll működési rendje

http://szakkoli.hu/sites/default/files/Interkoll_MR_2012_12_14.pdf?__utma=1.1322113086.1351457272.1358790277.1358878872.11&__utmb=1.1.10.1358878872&__utmc=1&